

گزارش تجدیدنظر در سال پایه شاخص بهای تولیدکننده در ایران

بر پایه سال ۱۳۷۶

محمدحسین فرنودی

مدیر اداره تحقیقات و مطالعات آماری بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

هم‌اکنون در بسیاری از کشورهای جهان شاخص بهای تولیدکننده تهیه و مورد استفاده قرار می‌گیرد. زیرا با توجه به توسعه تکنولوژی‌های اقتصادی جدید استفاده از این شاخص به عنوان یک نماگر مهم اقتصادی بسیار توسعه یافته است و از سوی دیگر چون این شاخص از نظر مفهوم کاربردی در حساب‌های ملی مفیدتر واقع می‌شود محاسبه آن اهمیت ویژه‌ای یافته است. شاخص بهای تولیدکننده، روند تغییرات قیمت‌ها را از دیدگاه تولیدکننده و خریدار در بخش‌های مختلف اقتصادی مانند بخش کشاورزی، معدن، صنعت، خدمات و... نشان می‌دهد. این شاخص می‌تواند به عنوان یک نماگر پیش‌نگر (Leading Indicator) برای نشان‌دادن زود هنگام روند تورمی مورد استفاده قرار گیرد. به علاوه این شاخص به عنوان نماگری از تغییرات وضع اقتصادی کاربرد فراوان دارد. در اکثر کشورها این شاخص جانشین شاخص بهای عمدۀ فروشی کالاها شده است و چون فرآگیری این شاخص بسیار وسیع‌تر از شاخص بهای عمدۀ فروشی کالاها است، می‌تواند به جای شاخص بهای عمدۀ فروشی کالاها هم مورد استفاده قرار گیرد.

در اواخر سال ۱۳۷۴ شاخص بهای تولیدکننده در ایران برای اولین بار برابر سال ۱۳۶۹ در اداره تحقیقات و مطالعات آماری بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تهیه گردید. با تغییر سال پایه شاخص‌های اقتصادی از سال ۱۳۶۹ به سال ۱۳۷۶، در این شاخص نیز تجدیدنظر اساسی بعمل آمد. برای انجام این

مهم ابتدا با مراجعه به ارگان‌ها و سازمان‌های مختلف، اطلاعات چارچوبی در مورد تولید و عرضه کلیه کالاهای خدمت‌های تولیدشده در سال ۱۳۷۶ در سطح کل کشور، تهیه گردید. سپس با استفاده از این اطلاعات چارچوبی، بر اساس ویرایش سوم طبقه‌بندی بین‌المللی کلیه رشته فعالیت‌های اقتصادی (International Standard Industrial Classification ISIC)، اقلام مشمول این شاخص به

سه گروه:

- ۱ - محصولات کشاورزی، دامداری، جنگلداری و ماهیگیری؛
- ۲ - محصولات معدنی و صنعتی و
- ۳ - خدمات

تقسیم گردید.

در مورد "محصولات کشاورزی، دامداری، جنگلداری و ماهیگیری" ضمن تهیه پرسشنامه‌ای مناسب و ارسال آن به کلیه دوایر و واحدهای آماری مستقر در شهرهای مورد بررسی بانک، آمار میزان تولید و همچنین قیمت کلیه محصولات مشمول این طبقه‌بندی بهتفکیک هر قلم در سال ۱۳۷۶ در سطح کل کشور جمع‌آوری گردید. این قیمت‌ها در مورد محصولات کشاورزی قیمت سرخمن و در مورد سایر اقلام تولیدی قیمت در سطح تولیدکننده بوده است. با استفاده از این اطلاعات در نهایت ۱۵۹ قلم محصولات کشاورزی، دامداری و جنگلداری و ۱۸ قلم محصولات ماهیگیری انتخاب شد که در دو گروه اصلی برای منظور کردن در شاخص جدید و تعیین سهم و یا ضرایب اهمیت هریک از این اقلام، طبقه‌بندی گردید. همان‌طور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود، این تعداد اقلام در مقایسه با ۸۲ قلم کالای موجود در شاخص قبلی افزایش چشمگیری پیدا کرده است. تعداد اقلام انتخاب شده در این دو گروه بیش از ۹۹ درصد حجم تولیدات این بخش را پوشش می‌دهد. علت عدم انتخاب کالاهایی که در این دو گروه انتخاب نشده‌اند حجم تولید بسیار کم آنها در مقایسه با کالاهای انتخابی و همچنین عدم امکان قیمت‌گیری از آنها بوده است. در مورد "محصولات معدنی و صنعتی" نیز ضمن تهیه پرسشنامه‌ای جداگانه که متناسب با عملکرد این بخش اقتصادی بود و ارسال آن به تمام دوایر و واحدهای آماری، آمار میزان تولید و ارزش تولید کلیه

کارگاههای بابیش از ۱۰ نفر کارکن در سال ۱۳۷۶ و همچنین قیمت واحد هر محصول در طول این سال در سطح کشور جمع آوری گردید. با استفاده از این اطلاعات، از بین کالاهای تولید شده در کشور در سال ۱۳۷۶ در گروه "استخراج معدن" ۲۴ قلم کالا و در گروه "ساخت (صنعت)" ۸۴۳ قلم کالا برای قیمتگیری در این شاخص انتخاب گردید. در گروه استخراج معدن تقریباً کلیه کالاهای تولید شده در سطح کشور در سال ۱۳۷۶ برای قیمتگیری در این شاخص انتخاب گردید. در گروه ساخت (صنعت) بیش از ۸۵ درصد کالاهای تولید شده در کشور در سال ۱۳۷۶ مشمول این شاخص می‌باشد. ۱۵ درصد بقیه اقلام تولید شده که انتخاب نشده‌اند کالاهایی هستند که در کارگاههای با تعداد کارکنان کمتر از ۱۰ نفر در سطح کشور تولید می‌شوند که به علت عدم دسترسی به اطلاعات دقیق در مورد آنها چه از نظر میزان تولید و چه از نظر امکان قیمتگیری از آنها مشمول این شاخص نگردیدند. همان‌طور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌گردد، در شاخص قبلی تعداد کالاهای مشمول گروه "استخراج معدن" تنها ۴ قلم و در گروه "ساخت (صنعت)" ۲۹۸ قلم بود که در شاخص جدید فراگیری تعداد کالاهای این دو گروه جامعیت بیشتری یافته و افزایش قابل توجهی پیدا کرده است.

برای انتخاب اقلام خدماتی مشمول گروه "خدمات" در این شاخص مانند شاخص قبلی کلیه خدماتی که در شاخص بیهای کالاهای و خدمات مصرفی مورد بررسی قرار می‌گیرند در نظر گرفته شد. علاوه بر آن تعداد قابل توجهی از خدمات جدید که امکان دسترسی به ارزش افزوده آنها در سال ۱۳۷۶ در کل اقتصاد کشور مقدور بوده است، نیز در این شاخص منظور شده و تغییرات قیمت آنها از ابتدای سال ۱۳۷۶ محاسبه گردیده است. در این بخش روی هم ۷۷ قلم خدمت انتخاب شده که در مقایسه با ۴۸ قلم خدمت مورد قیمتگیری در شاخص قبلی افزایش چشمگیری یافته است.

طبقه‌بندی کالاهای در این شاخص مانند شاخص قبلی براساس ویرایش سوم ISIC می‌باشد که از ۱۳ گروه اصلی و ۳ گروه اختصاصی تشکیل یافته است. در این تجدیدنظر سه گروه جدید در مقایسه با شاخص قبلی بر تعداد گروههای اصلی و اختصاصی این شاخص افزوده شده است.

در جدول شماره ۱، ضرایب اهمیت (سهم) و تعداد اقلام انتخاب شده در ۱۳ گروه اصلی و اختصاصی شاخص در دو دوره تجدیدنظر (سالهای ۱۳۶۹ و ۱۳۷۶) درج شده است. سهم یا ضریب اهمیت گروه اصلی "کشاورزی، دامداری و جنگلداری" با وجود افزایش چشمگیر تعداد اقلام مشمول آن در شاخص جدید، از ۲۵٪ درصد در سال ۱۳۶۹ به ۲۳٪ درصد در سال ۱۳۷۶ تقلیل یافته است. گروه "ماهیگیری" گروه جدیدی است که اقلام آن در شاخص جدید مورد قیمتگیری قرار می‌گیرند و سهم آن در شاخص جدید ۰/۴۲ درصد است. در گروه "استخراج معدن" در شاخص قبلی تنها از ۴ قلم کالا قیمتگیری به عمل می‌آمد و سهم آن هم ۰/۳۲ درصد بود. در شاخص جدید اقلام مشمول این گروه به ۲۴ قلم و سهم آن به ۰/۹۴ درصد افزایش پیدا کرده است. در گروه "ساخت (صنعت)" با وجود آنکه تعداد اقلام مشمول آن از ۲۹۸ قلم به ۸۴۳ قلم افزایش پیدا کرده است، ولی سهم این گروه در هر دو شاخص بسیار به هم نزدیک می‌باشد. در شاخص قبلی به علت در دست نداشتن ارزش تولید بسیاری از کالاهای این گروه در سال ۱۳۶۹، به تفکیک هر نوع از محصولات تولیدی، به ناچار قیمت‌های جمع‌آوری شده انواع مختلف به طور مساوی روی هم ریخته می‌شد و در نهایت یک تغییر قیمت و یا یک شاخص برای آن کالا محاسبه می‌گردید. اما در شاخص جدید سعی شده است تا در مورد این قبیل از کالاهای که در انواع مختلف تولید و به معرض فروش گذاشته می‌شود، ارزش تولید هر نوع به تفکیک در سال ۱۳۷۶ جمع‌آوری و هر نوع از این کالا به عنوان یک کالای مستقل مشمول شاخص قلمداد شود و تغییرات قیمت و شاخص قیمت آن به صورت مستقل محاسبه گردد. به طور مثال در شاخص قبلی قیمت‌های جمع‌آوری شده برای انواع مختلف یخچال، فریزر و یخچال فریزر (یخچال ۶ فوت، یخچال ۸ فوت، یخچال ۱۰ فوت، یخچال ۱۲ و ۱۳ فوت، یخچال فریزر مصرف داخله و یخچال فریزر صادراتی، فریزر ۶ فوت، فریزر ۸ فوت، فریزر ۱۰ فوت و فریزر ۱۳ فوت) به طور مساوی روی هم ریخته می‌شد و یک تغییر قیمت و یا یک شاخص قیمت برای یخچال، فریزر و یخچال فریزر محاسبه می‌گردید. اما در شاخص جدید این قلم براساس انواع تولیدی آن به ۱۰ قلم کالا افزایش پیدا کرده است. همچنین انواع دارو در شاخص قبلی یک قلم کالا به حساب می‌آمد ولی در شاخص جدید به ۱۲ قلم (نوع قرص، انواع کبسول، شربت‌ها، آمپول‌ها، قطره‌ها، پمادها، پودرهای دارازه، کرم‌ها، سرم‌ها و واکسن انسانی، آب مقطر و سموم حشره

و سوسککش) افزایش یافته است. در مورد بسیاری دیگر از اقلام مشمول گروه "ساخت (صنعت)" چنین تغییر وضعیتی در سال ۱۳۷۶ در مقایسه با سال ۱۳۶۹ مشاهده می‌گردد و همین امر باعث افزایش قابل توجه تعداد اقلام موجود در آن شده است. سهم گروه "تأمین برق، گاز و آب" که تعداد اقلام مشمول آن در تجدید نظر قبلی ۱۰ قلم و در تجدیدنظر جدید ۹ قلم می‌باشد، از ۱/۲۶ درصد در شاخص قبلی به ۱/۸۰ درصد در شاخص جدید افزایش پیدا کرده است. با توجه به این که تعداد اقلام مشمول شاخص در گروه‌های اصلی دیگر که همگی جزء گروه اختصاصی "خدمات" می‌باشند، از ۴۸ قلم در شاخص قبلی به ۷۷ قلم در شاخص جدید افزایش یافته است سهم بعضی از گروه‌ها در دو شاخص قدیم و جدید اختلاف زیادی دارد. در گروه اختصاصی "خدمات" گروه "تعمیر و سایپاچ نقلیه موتوری" گروه جدیدی است که سهم آن ۰/۳۲ درصد می‌باشد. سهم گروه "هتل و رستوران" که تعداد اقلام آن تقریباً در دو شاخص جدید و قبلی برابر است از ۱/۰۴ درصد در شاخص قبلی به ۰/۷۳ درصد در شاخص جدید تقلیل یافته است. سهم گروه "حمل و نقل، اینبارداری و ارتباطات" به علت قیمتگیری از ۳ قلم از خدمات حمل و نقل جاده‌ای در شاخص جدید، از ۰/۵۳ درصد در شاخص قبلی به ۰/۰۵۲ درصد در شاخص جدید افزایش یافته است که این میزان افزایش قابل توجه می‌باشد. در مقابل سهم گروه "واسطه‌گری‌های مالی" به علت حذف تعدادی از اقلام مشمول آن و جایگزینی تعدادی اقلام جدید به میزان قابل توجهی کاهش داشته است زیرا سهم این گروه، از ۰/۷۹ درصد در شاخص قبلی به ۰/۱۷ درصد در شاخص جدید رسیده است. سهم گروه "مستغلات، اجاره و نعالیت‌های کار و کسب" با وجود افزایش تعداد اقلام مشمول آن در شاخص جدید از ۳ قلم به ۵ قلم، از ۰/۱۵ درصد به ۱۱/۱۹ درصد کاهش یافته است. ولی در مجموع سهم کل گروه اختصاصی "خدمات"، مانند گروه "ساخت (صنعت)"، در هر دو شاخص قبلی و جدید تقریباً یکسان باقی مانده است.

جداول مربوط به اعداد شاخص بهای تولیدکننده در ایران بر پایه جدید از ابتدای سال ۱۳۶۹ الی آذر ماه سال جاری در مورد شاخص کل و گروه‌های ۱۳ گانه اصلی و ۳ گروه اختصاصی در صفحات بعد ملاحظه می‌گردد.

جدول شماره (۱)

شاخص بهای تولیدکنندگان در ایران
مقایسه صرایب اهمیت و تعداد اقلام موجود در گروه‌های اصلی
در مقاطع تجدیدنظر سال‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۶

سازمان	نام گروه	شاخص کل		شاخص کل اصلی:
		تعداد اقلام موجود در شاخص	ضرایب اهمیت (درصد)	
۱۳۷۶	۱۳۶۹	۱۳۷۶	۱۳۶۹	
۱۱۳۰	۴۴۲	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۳ گروه اصلی:
۱۰۹.	۸۲	۲۲/۱۹	۲۵/۰۵	۱- کشاورزی، دامداری و جنگلداری
۱۸	-	۰/۴۲	-	۲- ماهیگیری (گروه جدید)
۲۴	۴	۰/۹۴	۰/۳۲	۳- استخراج معدن
۸۶۳	۲۹۸	۴۵/۱۷	۴۵/۱۴	۴- ساخت (صنعت)
۹	۱۰	۱/۸۰	۱/۲۶	۵- تأمین برق، گاز و آب
۳	-	۰/۳۲	-	۶- تعمیر و سایت نقلیه موتوری (گروه جدید)
۸	۹	۰/۷۳	۱/۰۴	۷- هتل و رستوران
۲۳	۱۷	۱۰/۰۳	۲/۵۳	۸- حمل و نقل، اتیارداری و ارتباطات
۱۱	۷	۱/۱۷	۶/۷۹	۹- واسطه‌گری‌های مالی
۵	۳	۱۱/۱۹	۱۵/۰۵	۱۰- مستغلات، اجاره و فعالیت‌های کار و کسب
۲	۳	۰/۰۹	۰/۲۸	۱۱- آموزش
۱۱	۹	۲/۲۳	۰/۲۰۴	۱۲- پهداشی و مددکاری اجتماعی
۱۴	-	۱/۷۲	-	۱۳- سایر فعالیت‌های خدمات عمومی، اجتماعی و شخصی (گروه جدید)
۱۱۳۰	۴۴۲	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	گروه‌های اختصاصی:
۱۷۷	۸۲	۲۲/۵۱	۲۵/۰۵	۱- کشاورزی، دامداری، جنگلداری و ماهیگیری
۸۷۶	۳۱۲	۴۷/۹۲	۴۶/۷۱	۲- صنایع و معدن
۷۷	۴۸	۲۸/۴۷	۲۸/۲۴	۳- خدمات

جدول شماره (۲)

شانگص یهای تولیدکننده در ایران

اعداد ماهانه شاخص کل در سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۶۹

اعداد شاخص کل و گروه‌های اصلی در سال‌های ۱۳۵۹-۱۳۶۹-۱۳۷۹-۱۳۸۹ به‌نحو تولیدکننده در ایران (عده ۱۰۰)

اعداد شاخص کل و گروهای اصلی در سال های ۱۳۷۹-۱۳۶۹ (۱۰۰ = ۱۳۲۶)